

0 2 1 1

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVEGI MELLÉKLETE
2017. FEBRUÁR 11.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

Á l o m ó r z ó k

**Edgar Allan Poe:
Valakinek a paradicsomban**

Babits Mihály fordítása

*Te voltál minden, édes,
Miért törődtem én,
Forrás a szírten, édes,
Sziget a víz színén,
Csupa gyümölcs, csupa virág,
S minden virág enyém.*

*Ah csillagos remény!
Túlfényes álom, mely csupán
Leszállni tűnt elém.
„Tovább! tovább! a fény után!”
Kiált jövőm felém.
S múltam vak mélyein sután
Némán vergődöm én.*

*Mert jaj! jaj! mécsesem kimúl
És életem lejár.
„Már vége - vége már! -”
(Így szól, míg parthomokba fúr,
A pompás tengerár)
Villámütött fa nem virúl,
Nem száll a lőtt madár.*

*És napjaim csak álmok
És éjjel álmaim
Lábad nyomába járnak,
Halott táncába hín
Valamely égi árnak
Valamely légi rím.*

K i h ű l t s z a v a k

Vörös rózsák Marilyn sírjára

Marilyn Monroe és Joe DiMaggio közül egyikük kicsit, másikuk nagyon híres volt 1952 elején. Alkalmasint sokak megfejtése rossz arra vonatkozóan, ki is volt a híresebb. A huszonhat éves, szikrázóan szép székeség, noha akkoriban már a 20th Century Fox szerződtette (szerinte néha a rabszolgája) volt, még csak néhány, kevésbé jelentős vígjáték, mint az Annyi idős vagy, amennyinek érzed magad, a Love Nest vagy a Csináljuk törvényesen főszerepét játszotta el. Arra lehetett büszke, hogy a Stars and Stripes nevű katonai magazin az Év pin-up girljének, mondjuk így, címlaplányának választotta.

Ezzel szemben a tizenkét évvel idősebb Joe DiMaggio Amerika leghíresebb sportsztárjai közé tartozott. Azok közé, akiket mindenki ismert. Néhány hónappal korábban sérülései miatt befejezte ugyan a karrierjét, de ez cseppet sem csorbította a hírnevét. Az Egyesült Államok akkori legnépszerűbb csapatának, a New York Yankees baseballklubjának legnépszerűbb játékosa volt. Pályafutása során kilencszer nyerte meg a World Seriést, a baseballidény legfontosabb sorozatát, s tizenháromszor hívták meg a sportág All Star-mérkőzésére. Miután látott Marilynről néhány reklámfotót, 1952. március 8-án randevúra

hívta a Los Angeles-i Sunset Boulevard-on lévő Villa Novába. Alkalmasint a választás nem tekinthető a véletlen művének: Joe ugyanis – Giuseppe Paolo DiMaggio néven – egy kilencgyerekes olasz családba született, nyolcadiként. A szülei, Giuseppe és Rosalia Szicíliából vándoroltak ki az Ígéret földjére, a férfi, ahogyan ősei többsége, halászként dolgozott. Azt akarta, hogy öt fia is kövesse. Az akkor már Joe-ként ismert fiú semmit sem utált annyira, mint a halakat és a halászatot. Bármit szívesen csinált volna, ami kiemeli abból a közegeből – nagy szerencséjére hamar kiderült, hogy a baseballhoz egészen különleges érzéke

van. A sport könnyebbé tette az életét, minden tekintetben. Besorozták ugyan 1943-ban az amerikai hadseregbe, de nem harcolt, tulajdonképpen bemutató baseballmeccsekkel töltötte a következő két évet, miközben a szüleit, mint számos más olasz, német vagy japán családót az Egyesült Államokban, a kormány ellenséges idegennek minősítette. Csak 1944-ben illetve 1945-ben kaptak amerikai állampolgárságot. DiMaggio addigra már túl volt egy házasságon, 1937-ben elvett egy Dorothy Arnold nevű színésznőt, akitől aztán, nem éppen mintaférjként, 1944-ben elvált.
folytatása a III. oldalon

Joe nehezen viselte, hogy Amerika szexszimbólumot látott az ő feleségében. Marilyn, aki minden korábbinál népszerűbb sztár lett, messze állt egy olasz ember klasszikus feleségmodelljétől

Vörös rózsák Marilyn sírjára

folytatás az I. oldalról

Az új kiválasztottról semmit sem tudott. Sem azt, hogy Norma Jeane Mortensonnak hívják (csak 1956 elején lett hivatalosan Marilyn Monroe), sem azt, hogy nevelőszülőknél és állami gondozásban is cseperedett, s tizenhat évesen azért ment férjhez a szomszéd fiúhoz, hogy ne vigyék vissza az árvaházba. Azt sem tudta róla, hogy már akkoriban gyakran küszködött azzal az érzéssel, ami valójában egész (tragikusan rövid) életét végigkísérte: nem kell senkinek sem.

Az első randevún két órán át várta Joe DiMaggiót. Nem volt biztos abban, hogy kell neki egy baseballjátékos, amúgy is durvának és vadnak tartotta a sporthősöket. Később nem bánta meg, hogy mégis elment a találkozóra, miután távoztak a Villa Novából, még három órát autókáztak Beverly Hillsben. A nyár elejétől rendszeresen randevúztak, noha mindkettőjük ismerősei le akarták beszélni őket egymásról. Az egyik tábor szerint Marilyn nem volt eléggé belehabarodva az egykori baseballszárba, a másik szerint pedig Joe nem akarta, hogy a választottja még nagyobb csillag legyen, sőt egyáltalán, hogy továbbra is színésznőként dolgozzon. Marilyn egyáltalán nem illett abba a képbe, amit a nagy olasz családból származó férfi a feleségről gondolt. Nagyon tetszett neki Marilyn (kinek nem

a környezetében?), de a fejébe vette, hogy rábeszéli, adjon fel mindent, legyen háziasszony. Annyira komolyan gondolta, hogy elő is állt az ötletével: „Vesünk egy klassz házat San Franciscóban, s ott élünk majd, hétköznapi életet” – mondta Marilynnek, aki nem volt fogékony az ötletre, miután a karrierjének csillaga egyre fényesebben ragyogott.

Minden vitájuk ellenére 1953 szilveszterén Joe DiMaggio megkérte a színésznő kezét. Marilyn igent mondott. Két héttel később egy gyors és kis nyilvánosságot kapott ceremónia keretében egybekeltek. Állítólag Joe feltételül szabta, hogy a felesége nem öltözhet lengén a vásznon. A színésznőnek egyetlen, de annál furább kérése volt csupán: ha ő korábban meghalna, DiMaggio vigyen minden héten friss virágot a sírjára. Joe megígérte.

Mindent komolyan gondolt, főleg a kapcsolatot. Főleg ha az az ő ízlése szerint alakul. De nagyon nehezen viselte, hogy Amerika szexszimbólumot látott az ő feleségében. Marilyn, aki minden korábinál népszerűbb lett, messze állt egy olasz ember klasszikus feleségmodelljétől.

Joe még egyszer nekifutott: Marilyn vonuljon vissza.

Rossz ütemben erőszakoskodott, a stúdiójával szemben éppen akkoriban csatát nye-

rő feleség addigra az Államok legnépszerűbb színésznője lett. Új filmje, a Hétévi vágyakozás forgatásán ötezer bémészködő figyelte a nagyjelenetet New Yorkban: a (mesterséges) szél alakított Marilyn fehér szoknyájának. A tömegben lévő Joe-nál elszakadt a cérna. Féltékenysége elhatalmasodott rajta. Állítólag (noha ezt később egyikük sem erősítette meg) meg is ütötte a feleségét. Tény: alig kilenc hónapos házasság végére pontot téve, Marilyn beadta a válókeresetet.

Vigasztalódni akart. Előbb Frank Sinatra-nál talált menedéket (a Hang később azt mondta, kapcsolatuk eleinte plátói volt, mivel még ő sem volt túl az Ava Gardnerrel történt szakításon, de aztán nem bírta tovább, amikor egy hajnalban meglátta Marilynt meztelen a konyhában, a narancs- és a grapefruitlé között vacillálva), majd később találkozott a drámaíró Arthur Millerrel, akihez 1956 elején hozzá is ment. Törvényesített egy újabb kapcsolatot, amely eleve halálra volt ítélve, miután mindvégig kisebbségi érzése volt, attól rettegte, hogy nem elég okos a pazar intellektusú íróhoz.

Sem ő nem volt igazán boldog, sem DiMaggio. Titokban, vagy nem is annyira titokban egymásra vágytak, a rossz emlékü házasság dacára is. Joe-t ezekben az években a

sajtó legalább öt nagy sztárral (köztük a nála jóval idősebb Marlene Dietrichhel) és két Miss Americával is összeboronálta – DiMaggio mindegyiket tagadta. Aztán, 1961-ben, amikor Marilyn Monroe elvált Arthur Millertől, megint találkoztak. Mi több, együtt éltek („csak mint barátok”) Floridában, miután az asszonyt kiengedték a pszichiátriai klinikáról. Akkoriban Marilyn, aki belement néhány fura és kilátástalan kapcsolatba, mások mellett az elnökkel, John F. Kennedyvel, azt mondta, talán már régen megölte volna magát, ha nincsen Joe.

A még mindig szerelmes Joe DiMaggio 1962 augusztusában felmondta az állását, mert újra meg akarta kérni Marilyn kezét. Élete szerelme négy nappal később már halott volt. A hivatalos verzió szerint öngyilkos lett.

DiMaggio intézte a temetést, sem akkor, sem később, hiába kérelték, soha nem adott olyan interjút, amelyben érintette volna élete nagy szerelmét. Élete végéig, ameddig egészsége engedte, minden héten háromszor hat szál vörös rózsát küldött a sírja. Soha nem nősült meg újra, 1999-es halála előtt az utolsó szavaival azt mondta: „Megyek végre, meglátogatom Marilynt.”

RR

Mikszáth Kálmán: Magyarország lovagvárai (27.) Szádvár

Az 1889-ben írt gyűjtemény 1926-os Révai-kiadása alapján

Az ablakai három vármegyére néztek valamikor. Borsod legszélén hevernek a romjai, ahol két megyével határos.

A romok között baglyok huhognak, kígyó csúszik a buja fűben, amely az egykori palotatermek helyén nőtt. Akik felfáradnak oda, egy-egy ócska kengyelvasat találnak, vagy egy félsarkantyút ásnak ki a földből. Kincset gyanítanak ott a kapzsiak, kísértetet éjjel a pásztorfiúk, édességet a virágban az odatévedt méh, regét a poéta. Ihol a rege.

A vár hosszú ideig a putnoki és szádvári Patócsyáké volt, mígnem Patócsy Benedeket a rozsnói vörös barátok kezdték sűrűn látogatni. Nagy barátkozásba estek egymással. Hol ő ment el Rozsnóra a barátokhoz, hol a barátok jöttek Szádvárra. Barát-barátságunk rossz az alja. Itt is rossz lett. Annyira behálózták, mézes szavakkal a lábáról levették Patócsy, hogy halálos ágyán mindenét rájuk testálta.

Pedig neki is volt fia: Bálint.

A barátok rávették; bízza a fiút rájuk, ők majd papot nevelnek belőle. Legyen Isten szolgája.

– Jó, legyen, – hagyta rájuk Patócsy.

És mivelhogy pap lesz, nincs szüksége semmi földi vagyonra, hagyja hát a jószágait a vörös barátoknak.

Addig sürgették, biztatták, hogy végre erre is ráállott, csupán egy ellenvetése volt, hogy hátha a fiú a végén mégsem akar majd pap lenni – mi történjék akkor? Koldus legyen?

– Bízza reánk kegyelmed – mondta Márton, a barátok főnöke, – lesz rá gondom erre a nem várt esetre is. Aszerint látom el földi javakkal, amint céljaihoz és személyes tulajdonaihoz szükséges és célszerű léssen.

– Nem, nem, mégis körül kell a dolgot írni egy kicsit a testamentumban – mondta a beteg főúr. – Tudja mit, tisztelendő atyám. Két részre osztom a birtokomat, az egyik rész Szádvár

és a hozzá tartozó uradalom huszonkilenc faluval legyen az egyik része, fejedelmnek való birtok ez, – a másik része legyen a gombaszögi vadászházam a hozzá tartozó ötven kaszás réttel, és a kis erdőcskével a háta mögött – szegény embernek való menedékhely emez. A barátok aztán azt adják a fiamnak, amelyiket ők akarják. Jó lesz-e?

Jó lesz. Hogyne lenne jó. Nagy örömmel nyugodtak bele a barátok és imádkoztak a főúr egészségéért, jóvoltáért.

De biz annak az imádságnak nem lett az égben semmi foganatja. Néhány nap mulva meghalt a főúr, miután előbb letette a jászói kolostorban az említett végrendeletet, amelynek ama nevezetes passzusa szóról-szóra így hangzott:

„Birtokomat két részre osztom, az egyik a szádvári uradalom, huszonkilenc faluval, a másik rész a gombaszögi vadászházam a réttel és két erdővel. Mindkettőt a barátoknak hagyom, úgy azonban, hogy a fiamból papot neveljenek, akit szintén az ő gondjaikra bízok. De ha valamely okból nem akarná a fiam a papi pályát, akkor a két birtok közül az legyen a fiamé, amelyiket a barátok akarják.”

Persze, hogy eszeágában sem volt a fiatal Bálintnak pappá lenni. Mihelyt megnőtt, ott hagyta a barátokat, Budára ment, beállott a király vitézei közé. Az való egy Patócsynak.

A király (természetesen Mátyás király, mert minden jó ötletet őhozta fűzünk négyszáz esztendő óta) csakhamar megszerette a délceg vitéz fiatal daliát s amint egyszer kikérdezte az otthon való állapotját, felbosszankodott az apa könnyelműségén, amellyel az örökséget olyan nagy uradalomtól elütötte, minő a szádvári. Rendelte is legott, hogy abban az osztályügyben ő kíván bíró lenni. Jöjjenek fel a vörös barátok ekkor és ekkor Budára, együttal hozzák föl magukkal a testamentumot is.

Minden úgy történt, ahogy rendelte. Össze gyűltek a barátok, másrésről a fiatal Patócsy Bálint és a kíváncsi főurak, akiket szintén bántott az eset. „Csodálatos, hogy az öreg Patócsy, aki olyan okos ember hírében állt, így be engedte magát hálózni.”

– Mindenekelőtt a végrendeletet akarom olvasni – kezdte a király.

Márton barát, a főnök, aranyozott tokban átnyújtotta.

A király átfutotta egyszer-kétszer, közben gondolkozni kezdett, mintha kákán csomót keresne, de végül így szól:

– Az egész világos!

– Úgy van fölséges uram, – felelte a barát – olyan világos, mint a nap.

– De hát mégis mivel vették rá kegyelmetek Patócsy uramat, hogy így a kegyelmetek kénye-kedvére bízza a fiát.

A barát-főnök vállat vont.

– A saját akarata volt, fölség, amelyet az egyház iránti tisztelet sugallt neki.

A főurak ajkain hitetlen mosolyok támadtak, de a király komoly maradt.

– Nincs immár egyéb hátra – így szól – mint hogy kegyelmetek itt színünk előtt nyilvánítsák ki, melyiket akarják a két birtok közül.

– A szádvárit – felelte mohón, de jámbor arccal Márton főnök, – természetesen a szádvárit.

– Kegyelmeteknek is valamennyiöknek az a kívánsága? – kérdezte újól a király a többi barátokhoz fordulva.

– Igen, fölséges uram, egy szívvel, lélekkel a szádvári uradalmat akarjuk.

– Derék emberek. Lássák ez igen szép cselekedet kegyelmetektől, és ritka önzetlenség-re vall.

A főurak csodálkozva tekintettek a királyra, a barátok is meghökkentek, hogy talán félrebeszél.

De a király alig engedett időt a gondolkozásra. Szólitotta Patócsy Bálintot.

– Patócsy Bálint, a végrendelet értelmében ezennel birtokába helyezlek a szádvári uradalomnak, de ne feledd soha, hogy e derék férfiak önzetlenségéből kaptad vissza.

– Uram király – kiáltoztak ijedten a barátok – hiszen mi nem ezt mondtuk, hiszen a szádvári uradalmat mi akarjuk!

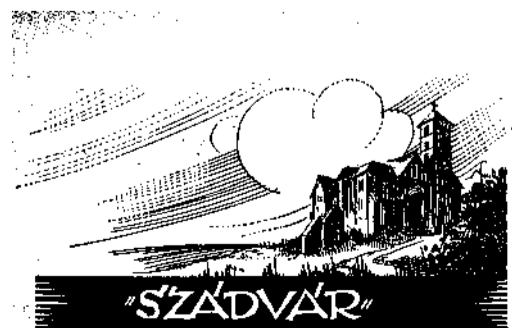
– Éppen azért, kedvelt híveim, mert a végrendelet itt van, szóról-szóra mondja, felolvassom: „a két birtok közül az legyen a fiamé, amelyiket a barátok akarják.” Nos tehát. Mint-hogy kegyelmetek a szádvári uradalmat akarják, hát akkor annak kell lennie a Patócsy fiáé.

S egy kegyes kezintéssel távozást intett az egybegyűlteknek.

Ez a Szádvárról szóló történet, amely bizonyítja, hogy Mátyás király nagyon okos ember volt és hogy az öreg Patócsynak is volt elég magához való esze.

Szádvár még sokáig volt ezután a Patócsyak kezén. II. Rákóczi Ferenc alatt Patócsy Zsófia védte hősiessé, mint valami második Zrinyi Ilona.

A gombaszögi vadász kastélyból még most is ott meredezik egy csonka kőfal a Sajó partján. Az utasnak meg váltig így mutogatja a fuvaros: „Ez valamikor a vörös barátoké volt.”

FORRÁS: FORTEPAN

Képirás (40.)

A kiegyezést megelőző esztendőben szerencsés ötletnek bizonyult egy-egy speciális, „thea-, rum és tsemegéket” kínáló bolt alapítása, hisz a közönség ki volt éhezve az új ízekre, élményekre

Palaczkör

Dietrich Emil és Gottschlig József a kiegyezés előtt két esztendővel, 1865-ben, zsebében néhány száz forinttal indította meg első üzletét. Mint a róluk szóló könyvek írják, az ifjak az egyik nyitást követő tavaszi napon szemtanúi voltak egy fecskék-fészek alapozásának. Nagy érdeklődéssel szemlélték a fúrge fekete-fehér madárkákat, amelyek fáradhatatlan szorgalommal hordták a sarat leendő lakásukhoz. Mivel úgy vélték, a fecskék sikere az ő jövőjüket jelzi, maguk is sok, az állatok számára értékes anyaggal, tollal, pihével, gyapjuszálakkal, szénával járultak hozzá a fészek mielőbbi elkészüléséhez.

Maga Dietrich Emil huszonöt évvel később úgy nyilatkozott az egyik pesti gazdasági napilapnak: „Ebből a megfigyelésből sok tanulságot vontunk le magunknak. Úgy okoskodtunk, ha két madár képes ernyedetlen szorgalommal egy számára igen nehéz feladatot sikeresen megoldani, mit nem érhet el két munkaszerető férfiú, kik szakadatlanul csak egy cél felé törekednek, és fáradalmat nem ismerve hordják az egyik követ a másik után az épülethez, melynek világházzá kell válnia.”

Nem sokat tévedtek. A kiegyezés előtt rendkívül szerencsés ötletnek bizonyult a speciális „thea-, rumot- és egyéb tsemegéket” kínáló üzlet alapítása. A közönség ki volt éhezve az új ízekre, így gyakorlatilag bármely, e témában utazó bolt tisztességes haszonra számíthatott.

Ha fölütjük a hajdani név- és címtárakat, magunk is meggyőződhetünk, micsoda bőségben álltak efféle vállalkozások a nagyérdemű rendelkezésére.

A néhány száz forintos alaptőkével útnak indított Kígyó téri vállalkozás három év alatt túlnőtt keretein. Ekkor az alapítók – a régi helyiséget megtartva – új piac után néztek, amelyet a Szentkirályi Mór főpolgármester által építtetett Váci és Régi posta utcák sarkán terpeszkedő házban leltek meg 1868-ban. Itt alakították ki az új, immár teljesen saját terveik szerint készült, Peking Városához címzett elegáns és tágas üzletüket.

A két barát csak a berendezésre legalább háromezer forintot költött, s akkor még szót sem ejtettünk a megnövelt árukészletről. Ez a pénz abban az időben hatalmas összegnek számított, hisz néhány száz forintból már tűrhetően el lehetett lenni – tizenkét hónapig.

Gottschligék 1870-ben úgy döntöttek, behozzák Magyarországra a „palaczkört”. Kezdetben nem volt nagy sikerük – buktak is rajta vagy két-háromezer forintot. Más talán hagyta volna a fenébe az egészet, nem úgy ők. Szívós munkával elérték, hogy a csapoló mellett a közönség az üvegbe zártat is megszeresse. A legfőbb ellenállás egyébként abban állt, hogy a kuncsaftok kevésbé hitték, hogy a kosárban hazaszállítható habzó nedűt a vásárlást követő hét nap bármelyikén elfogyaszthatják.

Az üzlet idővel várakozáson felül bevált. A jó minőségűkről ismert s palackba öntött Dreher sörökből nem győztek eleget előállítani, sőt: 1873-ra a kereslet oly mértékben megnőtt, hogy Kőbányán egy telket vásároltak, alá pincéket ásattak, rá csarnokokat húzattak, melyekben számos pasztörizáló berendezést állítottak munkába. A beruházás több tízezer forintot igényelt, ám a szélesedő kínálat miatt megérte a horrorbilis befektetés. Két esztendő múltán az Osztrák-Magyar Monarchia és Európa országai mellett már Dél-Amerikába, Indiába, Kínába, Japánba és Ausztriába exportálták termékeiket.

A távoli szállításokkal azonban alig néhány hónapon belül fel kellett hagyniuk. Gottschlig Ágoston ugyanis kiszámolta, hogy a napokig tartó szárazföldi vasút- és tengeri hajóút olyanira megrágtatja a magyar árut, hogy az a versenyképesség rovására megy a holland, dán és német nedűkkel szemben. Így, fájó szívvel bár, de lemondtak az exportról. Pusztán presztízsből ugyanis ők sem akartak tönkre menni.

A jó érzékkel megáldott üzlettársak 1875-ben újabb ötlettel rukkoltak elő. Négyezer forintos befektetéssel a VII. és VIII.

kerületben levelezőket és teázókat hoztak létre, melyek elsősorban a szegény rétegeknek kínáltak olcsó, tartalmas étkezést. A kényelmes és tiszta szobákban három krajcárért konzervlevest adtak kenyérrel, négyért teát cukorral és hat centiliter rummal.

Nem volt nagy haszon, de figyelembe kell venni, szerényebb napokon hét, míg az erősebbeken nyolc-kilencezer csésze tea és leves került a gyomrokba. A forgalmat fokozta, hogy a tulajdonosok a jótékonyági intézményeknek több ezer, ingyenes kezelésre jogosító cédulát adtak át. Gottschlig és Dietrich nem mellékesen arra számított, hogy a hatóságok majd támogatják a szegényellátást – ám reményeikben csalatkozniuk kellett.

Következő, nagy fényvel és pompával berendezett árudájukat 1884-ben, a nem sokkal korábban kiépült Andrássy úton nyitották. Innen már luxus csomagküldést is vállaltak, melylyel sok hazai vállalkozónak mutattak példát. Az alapítók útja 1890-ben kettévált. Dietrich Emil fiával külön üzletet nyitott, majd néhány évre rá Gottschlig József is visszavonult a szakmától. Boltjait fia, Ágoston vitte tovább.

Marha, miért nem iszol Gottschlig-rumot? – e kissé gorbának tűnő fölcsóztatással köszöntötte a húszas évek egyik tavaszi napján a főváros közönségét Újházi Ede. A Nemzeti Színház kiváló tehetségű tagja szájában szivarral, kezében itallal egy plakátról tekintett le a járóelőkre. A reklámozott vállalkozást természetesen nem kellett bemutatni a fővárosiaknak, hisz ekkor már csaknem hat évtizede ismerték a cég itókait.

A két, nagy múltú vállalat virágkora az első világhégés előttre esik. A háborús korlátozások, a szállítási nehézségek először a Dietrich céget tették tönkre, majd a harmincas évek derekán a nagy gazdasági világválság a Gottschlig Ágoston Rt.-nek is betette a kaput. Amikor a céget a bírósági végrehajtók megszállták, mindössze néhány száz pengő volt csak a széfben.

A függöny legördült és senki nem tapsolt. (LMA)